

*Néhány javaslat a magyar nemzeti bibliográfia
és a központi katalógusok rendszerének 1990-ig szóló
továbbfejlesztésére*

FUTALA TIBOR

A dolgozat tárgyának megközelítéseként, nehogy túlzásokra ragadtassam magam, egy pár közismert tényt kell felsorolnom:

— Hazánk területe alig haladja meg a 93 ezer négyzetkilométert lakossága a 10 és fél milliót. Fővárosa felé mennek az utak és a vasutak. Feltehetőleg, hogy a közeljövőben a posta is korszerű — hibátlanul és gyorsan működő — „hírközlő utakkal”, azaz távközléssel hálózza be ezt a területet.

— A magyarok jó egyharmada határainkon kívül él. „A Szovjetunió kívül Európa népességének csupán mintegy 2 százaléka, 40 milliónyi kisebbségének viszont több mint 10 százaléka magyar”¹. És van még ezen felül — talán egy milliónyi lélekkel — a nyugat-európai és Európán kívüli magyar diaszpóra.

— Olyan könyvtárunk, amely az Országos Széchényi Könyvtárnak a magyar nemzeti bibliográfia és a központi katalógusok rendszerének továbbfejlesztésében érdemi partnerévé is tud válni, mindössze 35 ha van (közéjük számítottam a korábban „általános gyűjtőkörű országos jellegű tudományos könyvtárak”-nak nevezett könyvtárakat, valamint a megyei könyvtárakat).

— Azon könyvtárak számát, amelyeket a kk-szolgáltatások vitelében ún. jelentő könyvtáraknak érdemes számításba venni, legfeljebb 600-ra teszem.

— Az itt szóba jövő központi szolgáltatások, különösen azok egy részének fogyasztói szféráját — fokozatos fogyást feltételezve — 8–10 ezer intézményre becsülöm, miközben úgy vélem, hogy meghatározott szolgáltatások fogyasztásában növekedni fog az „utcán át”, tehát a nem könyvtári közvetítésű forgalom.

— Végül van az NTMIR és az UNISIST, illetve a belőlük kifutó sok olyan vezetékszál, amelyhez az országos központi szolgáltatásoknak kapcsolódniuk kell és/vagy érdemes.

A felsorolásból — remélem — joggal vonhatók le az alábbi következtetések:

— Az Országos Széchényi Könyvtárnak az adott nagyságrendek és műszaki lehetőségek mellett a szóban forgó központi szolgáltatások tekin-

1. Für Lajos: *Nemzetiségi kérdés, nemzetiségstudományi kutatások.* = *Valóság.* 1982. 1. sz.

tetésben meg kell őriznie nem hogy a hegemoniáját, hanem kizárólagos szerepkörét. Ez — persze — nem jelenti azt, hogy elzárkózzék az erre alkalmas két-három tucatnyi könyvtárral való együttműködés elől, ám ez ne esetlegesen bontakozzék ki, hanem egy eleve meghatározott-kidolgozott rendszerbe illeszkedjék. És továbbmenve: még látszatát se keltse bizonyos nemzeti könyvtári feladatok elhagyásának, hanem ellenkezőleg, lényegénél fogva legyen integratív.

— A nemzeti bibliográfiai és kk-szolgáltatások inputjának — egyiket sem elhanyagolva — három forrásból kell táplálkoznia, úm. a hazai dokumentumterméskből (beleértve a csak mikrohordozón közzétett dokumentumokat, a hanglemezeket, a magnókazettákat, sőt talán már a videokazettákat is!), a hungarikákból, valamint a hazánkba behozott és könyvtári állományként kezelt külföldi dokumentumokból.

— E központi szolgáltatások keretében előállítható produktumok piacát gondosan fel kell mérni, majd a gazdaságossági követelményeknek is megfelelően kell beszerezni (kiegészíteni) a kereslet kielégítésére alkalmas gépi berendezéseket. E közben nem szabad megfeledezni azon berendezések megvásárlásáról (bérlet útján való biztosításáról) sem, amelyek üzembiztossá teszik a szóban forgó produktumok szolgáltatását.

A nemzeti könyvtárnak — nem árt figyelmeztetni rá — a központi szolgáltatások színvonalát és gyorsaságát illetően nagy felelősége van. Akarja-nem akarja, a szakmai közvélemény e szolgáltatásokat szigorúbban ítéli meg, akárcsak a szélesebb közvélemény a papot, ha hivatásában mulasztást követ el, vagy az orvost, ha nem nyújt idejében első segélyt.

Központi szolgáltatásainknak az optimum felé való makacs közelítése mindenképpen számítógépes vagy számítógéppel segített technológiákat feltételez. De van-e rájuk esélye az Országos Széchényi Könyvtárnak? Meggyőződésem: van, mégha országunk gazdasági nehézségeiről elég sok információval rendelkezem is. Mindenesetre több, mint amennyi a III. országos könyvtárügyi konferencia ajánlásaiból a 70-es években realizálódott. S mind ezt nem azért hiszem, mert a IV. országos könyvtárügyi konferencia ajánlásaiban e tekintetben ismét kiteljesített követelményeket olvashatunk, hanem mert

— az Országos Széchényi Könyvtár az MNB Könyvek Bibliográfiájának számítógépesítésével és egyéb megkezdett számítógépesítési terveivel máris bizonyított: tud és akar előre haladni;

— az ország számítógépi potenciálja és kultúrája időközben nagyokat lépett előre, s e lépései a közeli években várhatóan fel is gyorsulnak;

— az ágazati irányításban megtörtént ez a nemzedékváltás, amely feltétele az ilyen tervek és programok szeriőzebb kezelésének, kitartó támogatásának, illetve a megvalósításukhoz szükséges „emberfők” és gépek előteremtésének.

1. A MAGYAR NEMZETI BIBLIOGRÁFIA RENDSZERE

E dolgozat értelmezésében minden olyan dokumentum beletartozik a nemzeti bibliográfia illetékességébe, amelyet típusától és hordozójától függetlenül

— Magyarországon területén „sokszoroztak” (területi hungarika), külföldön magyar nyelven (nyelvi hungarika), idegen nyelven, de magyar szerzőtől (szerzői hungarika) és/vagy magyar vonatkozással jelentettek meg (tárgyi hungarika),

— és amely meghatározott közlésmennyiséget tartalmaz. (Belátom, emlékezve Csűry István e tekintetben kifejtett elméleti-erőfeszítéseire is, az e küszöbön való megegyezés a legnehezebb.)

Ebből következik, hogy a nemzeti bibliográfiát — mint rendszert — szelektívként nem tudom elfogadni, miközben elismerem, bár a számítógép lehetőségeit tekintve, mind kisebb mértékben, hogy e „bibliográfiai massa” egyes részhalmozainak külön és sajátos kezelése — az ún. „önfeltáró kezelésig” bezárólag — indokolt.

Rövidre fogva: a nemzeti bibliográfiával kapcsolatos követelményként a mind teljesebb, a reális kereső kérdések mindegyikére válaszolni tudó és mindinkább az integráltság felé haladó (végső soron: az integráltság reális mértékét elérő) adatbázist (adatbázisokat) szeretném célul megszabni egyfelől, másfelől pedig az e bázisra (bázisokra) telepíthető változatos szolgáltatási rendszert, amelyből nem hiányozhatnak az „egészen testre szabott”, tehát az egyedi szolgáltatások sem.

Ezt követően konkrétan is hadd szóljak az MNB különféle adatbázisairól (fájljairól), illetve a belőlük nyújtandó szolgáltatásokról.

1.1 A könyv-fájl és szolgáltatásai

Ez a fájl tartalmaz

— (műfaji és hordozói diszkrimináció nélkül) minden Magyarországon megjelent könyvet és brosúrát, illetve kurrensen bővül vele,

— minden nyelvi, szerzői és tárgyi hungarikának minősített könyvet és brosúrát, illetve kurrens módon bővül vele,

természetesen a maximális teljességű és pontosságú bibliográfiai leírások formájában. (Nem tudom biztosan, hogy külön fájlra kell-e „nyitni”, ha pedig nem, érdemes-e néhány olyan dokumentumféleségnek, mint amilyen a hanglemez, kotta, térkép, a kazetta. Mindez azonban nem módosítja e fájl gazdagsága iránti igényemet.)

Hogy miként lehet ezt a bibliográfiai adatgazdagságot teaurálni, azaz milyen úton-módon kellene e fájlunk szervezetszerűen fel-feltöltekeznie a szóban forgó dokumentumtermés új és új rekordjaival, arra nézve ajánlatom

— a CIP megvalósítása Magyarországon kiadott dokumentumok vonatkozásában, ha erre a könyvtár-, könyvkiadás- és belügyi (nem hivatásos kiadók és sokszorosítók!) „ágazati irányítás” hajlandó lenne össze-

szedni minden erejét és szigorát. Jó és gyors CIP működik pl. Kanadában.²

— a szalagcserék gyakorlata a nem magyarországi dokumentumok vonatkozásában, olyan ütemben, amelyben lehetőség nyílik e cserékre. (Addig marad a szokott figyelés!)

Meglehet, hogy a hungarika könyveknek nem külön fájlba való szervezésére tett javaslatom — a közismert politikai és ideológiai kontroverziák miatt — némi „ridalmat” kelt, de ennek ellenére is „egybeszerveve” szeretném a kétféle termés rekordjait látni, nem utolsósorban a mind jobban kibontakozó hungarológiai kutatások jobb alátámasztása érdekében.³ És különben is: ez még csak adatbázis, amiből azt hívhatok le, amit akarok.

A CIP bevezetésével kapcsolatos javaslatomnak az MNB-szolgáltatások további gyorsítására és — talán — még hézagtalanebbá tételére való alkalmasságán túl az ad még külön jelentőséget, hogy nevelné a nagyközönséget az új bibliográfiai leírások megszokására és értelmezésére.

Milyen legyen e fájlban a szolgáltatás-kínálata, illetve felkínálkozása egyedi hasznosítás céljából? Nagyjából a következő:

a) Mindenekelőtt ki kell „adnia” magából az időszakos és kumulált kötelespéldány-szolgáltatási statisztikákat, amelyek — szerződés, megegyezés alapján — akár a könyvkiadási statisztika funkcióit is betölthetnék.

b) Az MNB—KB kéthetes füzetait 1990-ig még bizonyosan fenn kell tartani, de az alábbi változtatásokkal:

— ne negyedévenként közölje függelékben a térképeket, atlaszokat és szöveges hanglemezeket, hanem minden füzetében,

— az egyes füzetek — mutató kérdése az egész — vállalják a bibliográfiai bibliográfiáinak kimutatását is,

— az egyes füzetek integrálják magukba a tankönyvek és a *Külföldi Magyar Nyelvű Kiadványok* rekordjait, amit — terjedelmi szempontból — minden nagyobb nehézség nélkül „elviselnek”,

— mondjon le az MNB—KB a gyűjteményes kötetek analitikus feltárásáról meg az új indulású időszak kiadványok leírásáról, illetve ezt a funkciót utalja át az időszak kiadványok bibliográfiája és az MNB—IKR fájlok hatáskörébe (l. ott).

Ha az MNB *Zeneművek Bibliográfiája* sorozata egyelőre (nem tudom, meddig) fenn is maradna, s ha az éves *Magyar Könyvészetek* helyett a kéthetes füzetekhez éves indexet lenne célszerű kiadni, máris több eddigi elem iktatódnék ki a kiadványrendszerből.

A teljes anyagot öt és/vagy tíz évenként kellene kumulálni (függően a rendelkezésre álló tárolási kapacitástól). Ezután a mágneses hordozókról az anyagot le lehetne törölni, mivel a továbbiakban már megbízhatóan konzerválódna papírhordozón. A kumulációknak lehetne, illetve: jó lenne, ha lenne COM-fiche változatuk is.

2. *National Library News*, 1981. 9—10. no. 7—9. p.

3. *Vö. Látóhatár*, 1982. májusi sz. 174—192. p.

c) Az MNB—KB mellett — ugyanezen fájlból táplálkozva — fenn kellene tartani az *Új Könyveket*, a nemzeti bibliográfiai rendszer ajánló bibliográfiai változatoként. Bibliográfiai leírásai — az előző kiadványok közölte teljes változatokhoz képest — rövidítettek, mondhatnám: katalógus-pragmatikusak lennének, s mint ilyenek ellátnák a következő — a d) alatt tárgyalt — szolgáltatás „szedéstükrének” funkcióját is. Mindazonáltal az *Új Könyvek* tartalmát a jelenlegihez képest bővíteni kellene,

— legalább a vezető információs intézmények kiadványainak bibliográfiai leírásával,

— az av-dokumentumok bibliográfiai leírásával és — persze — annotálásával, ami esetleg maga után vonja a kiadvány címének megváltoztatását. Mindenképpen szükséges, hogy az UK is regisztrálta anyag rekordjai az ajánló jelzéseket — mint keresési szempontot — tartalmazza.

d) A c) alatt említett bibliográfiai leírásokból, amelyek az új leírási gyakorlat kialakításában valamiféle standardizáló szerepet játszanának, állna elő a nemzeti bibliográfiai rendszer katalóguscédula szolgáltatása. Ez lenne az utolsó tömeges szolgáltatás, bár ezen belül a legtömegesebb, s nyilvánvalóan a Könyvtárellátóval való kooperációban valósulna meg, mint az eddigi, számítógéppel nem támogatott, azaz hagyományos szolgáltatás.

e) Az egyedi — vagy mondjuk inkább: exkluzív — szolgáltatások a következők lehetnének:

— megrendelésre különféle listák kiírása, ahol keresési szempontként szerző, közreadó, kiadó, tárgy, földrajzi szempont, meghatározott korszakra vonatkozás, feldolgozási színvonal stb. egyaránt és különféle konfigurációban szerepelhet, ami felvetheti az eddig felhalmozódott adatbázis lekérdezhetőségi ismérveinek ismételt ellenőrzését;

— a mágnesszalagos szolgáltatás akár kurrensen, akár retrospektíven, aminek csak korlátozott piacot jósolok (a már említett 35 nagykönyvtár, a szalagcserére berendezkedő külföldi nemzeti és egyéb könyvtárak), miközben itt is inkább a rész-szalagok iránti igény lesz a számottevőbb. Tehát az adatbázis lekérdezhetőségének optimalizált volta ebből a szempontból is követelmény;

— azt hiszem, hogy legalábbis a magyar nagykönyvtárak a mágnesszalagok előfizetésénél szívesebben élnek majd (majd, ha saját feldolgozó munkájukat sikerül számítógépesíteniük) az adatbázis közvetlen lekérdezésének a lehetőségével, illetve az adatbázisban található rekordoknak a saját fájljaikba történő „átrendelésével”. CIP-ajánlatom ebből a szempontból különösen fontosnak látszik.

E szolgáltatások felsorolása után — megismételt szólamként — hadd utalok ismét az előzetes gazdaságossági számítások és a piackutatás fontosságára. E szolgáltatásoknak ha nem is hic et nunc, de mindenesetre hic et cras kell működniük. S jórészt nem a devizaövezeti külföldiek számára.

A hazai könyvtárak az Országos Széchényi Könyvtárnak eddig felsorolt erőfeszítéseit legfeljebb szurkolva — biztatva-aggódva-kifütyürészve — követhetik, mint valamilyen trapézmutatványt. Ha valaki e tekintetben

igazán segíthet a nemzeti könyvtárnak, az inkább a könyvkiadás és a könyvkereskedelem, annak is a könyvtárellátó ága. Könyvtárközi részvételt mindössze két szektorban tudok elképzelni:

— némely nagykönyvtár meghatározott országok vonatkozásában vállalhatná a hungarika-figyelést, aminek szervezetszerűvé tételében élete alkonyán Szentmihályi János oly magányosan fáradozott;

— a koordinációs és a hálózati központok intenzívebben propagálhatnák a szolgáltatásokra való előfizetéseket.

1.2 Fájlok és szolgáltatások az időszaki kiadványokra és repertorizálásukra

Itt már gyorsabban haladhatok, mivel a nemzeti bibliográfia kiterjedésével-tartalmával kapcsolatos állásfoglalásomat korábban már kifejtettem, s ez az időszaki kiadványok területére is — mutatis mutandis — érvényes kell legyen.

Az időszaki kiadványok vonatkozásában két adatbázis kialakítására és folyamatos karbantartására-bővítésére van szükség, úm. a kurrens időszaki kiadványokéra és a repertóriuméra.

1.21 A kurrens időszaki kiadványok adatbázisa

Ennek — az összes életjelenség regisztrálását feltételezve — tartalmaznia kell

- minden Magyarországon kiadott időszaki kiadványt;
- minden külföldön megjelenő magyar nyelvű időszaki kiadványt;
- minden külföldön megjelenő idegen nyelvű időszaki kiadványt, amelynek főprofilja /tárgya/ magyar vonatkozású.

Részint az Országos Szécsényi Könyvtár erőfeszítéseiből, részint pedig az ISDS-szalagok hasznosítása útján kell „előállnia”. (A hazai munka elvégzését egyébként éppen az ISDS-ben való részvételünk írja elő.)

Hozzáférhetőségét a következő outputoknak kellene biztosítaniuk:

- a jelenlegi fejlettségi fokon: két évenként teljes lista, a két év közé eső években változáslista, megrendelésekre kiiratások;
- egy fejlettebb fokon: közvetlen terminálos hozzáférés, mikrolapos vagy COM-kiadás, megrendelésre kiiratások.

A fájl igazi fontossága azonban a repertorizálási fájl létrehozásában való rásegítésben jelölhető meg, ui. úgy kell megszervezni, hogy belőle a forrásmegjelölések hozzá tudjanak rendelődni a repertorizált cikkek enélkül, illetve csak rájuk való utalással betáplált rekordjaihoz, azaz hogy ki tudják egészíteni őket. Ilyen megoldást alkalmaznak pl. az INSPEC új számítógépes rendszerében.⁴

4. Vö. *INSPEC Matters*, 1981. 6. no. 8. p.

1.22 A repertórium adatbázisa

Ha valahol, akkor éppen ezzel a majdani adatbázissal kapcsolatban valósulhat meg az informatikusok nagy álma: az egyszeri feldolgozás, többszöri felhasználás. És ha valahol, akkor éppen itt kell az Országos Széchényi Könyvtárnak érvelnie a számítógépes feldolgozás szükségessége és minél előbbi megvalósítása mellett.

Megvallom, én is azok közé tartozom, akik az MNB—IKR decentralizálását igen fanyalogva, sőt: dühösen fogadták, mégha nem is ragadtam azonnal tollat, illetve írógépet, hogy protestáljak. Szerencsére, ezt a KF-ben és a TMT-ben megtették helyettem mások. A dolog akkor sincs rendjén, ha történetesen eme akció feje fölé oda lehet rajzolni a kooperáció glorioláját, ami — mint tudjuk — hazánk könyvtárügyében meglehetősen ritka lehetőség. Ám félreértés ne essék: nem az a baj, hogy az Országos Széchényi Könyvtár meghatározott számú folyóiratot feldolgozási bizományba adott ki a különféle „nem társadalomtudományi” könyvtáraknak és információs intézményeknek, az még kevésbé, hogy ezek az intézmények vállalták ezt a feladatot. Ez még nagyon dicséretes dolog. A baj ott kezdődik, hogy a repertorizált anyag már sohasem kerül együvé, nem ad ki többé — legalábbis a folyóiratcikkek vonatkozásában — „bruttó nemzeti össztermék”-et. Másként fogalmazva: nem illesztődik bele egy átfogó — nemzeti szempontú — keresőrendszerbe. Ez a „megosztott” repertorizálás nem felel meg a decentralizált feldolgozás, centralizált tárolás követelményének. Tehát: amint az Országos Széchényi Könyvtár „meglátja az ígérlet földjét”, azaz a számítógépes feldolgozás lehetőségeit, azonnal hozzá kell látnia a repertorizálás reintegrálásához.

A repertóriumai fájlnak a következő források feldolgozására és tárolására kell berendezkednie:

- az 1.21-ben leírt időszaki kiadványok,
- az iménti körön kívül álló időszaki kiadványok hungarikái,
- a hazai gyűjteményes kötetek anyaga (ezt, mint korábban szó volt róla, az MNB—KB-től venné át, mint a feltárás mélységét tekintve ide kívánczó dolgot).

Az outputok a következők lehetnének:

a) havi füzetes változat „nyílt” anyaggal, azaz a hazai cikkekkel, amelyeket a nem prohibált külföldi cikkek leírásai is kiegészítenének, ami annyit jelent, hogy az új repertórium (sőt: az új címet is kapott repertórium) nagyjából magába szívna a mostani Hungarika Irodalmi Szemle anyagát is;

b) negyed- és féléves mikrofilmlapos (COM-lapos) kiadás a teljes negyed- vagy féléves gyarapodmánnyal a tudományos kutatás használatára;

c) az a) és a b) alatti kiadványokhoz éves és ötéves kumuláció, de csak az indexek szintjén. A papírhordozón készítendő ötéves index-ről — nehezen kezelhetősége miatt — esetleg le is lehetne mondani, s helyette az öt évig tartó tárolási ciklusokat (pontosabban: mágneses hordozón való

tárolási ciklusokat) a ciklus teljes anyagát tartalmazó COM-lapos kiadással lehetne lezárni;

d) a diszkrét szolgáltatások iránt itt igen nagy érdeklődés feltételezhető. A legkevésbé fejlett forma a repertóriumí fájl esetében is a különböző szempontú kiíratás, a legfejlettebb pedig — bár ismét csak a 2—3 tucatnyi nagykönyvtárra vonatkozik — a terminálos hozzáférés, illetve az ez úton történő igénybevétele.

Úgy vélem, hogy a mostani állapot egészséges elemét, azaz meghatározott folyóiratok decentralizált feldolgozását továbbra is fenn kellene tartani, ám — a fejlettebb technológiából következően — most már terminálkapcsolat révén, miközben mini vagy kisszámítógépek (értelmes terminálok) közbeiktatására is gondolni kell a gazdaságosság követelményét kielégítendő!

Ugyanígy: a szóródó hungarikumok feltárását is lehetne együttműködésben végezni, ha ennek célszerű szervezete kimunkálást, az érdekelt könyvtárak körében pedig — az ágazati irányítás nyomatékait is szükség szerint bevetve — elfogadást nyer.

Azt hiszem, az újmódi repertorizálás tervezése közben fel fog vetődni az alkalmazandó keresőnyelv kérdése is. S ez megint csak fogas kérdés, amire választ itt nem tisztem adni.

Lehet, hogy a repertorizálás imént „megálmodott” fejlesztése 1990-ig még nem valósul meg. Az előkészületnek azonban itt az ideje.

2. A KÖZPONTI KATALÓGUSOK SZÁMÍTÓGÉPESÍTÉSE

A központi katalógusok mindmáig a „mindenkinek mindenkitől” fantarzmagória áldozatai: olyan lelőhelyadatokkal vannak tele, amelyekből a könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatások céljából megbízható információra szert tenni nem lehet. Ugyan vannak némi információim arról, hogy az Országos Széchényi Könyvtár megkezdte a jelentő könyvtárak körének szűkítését, ám ezt az akciót az optimális kör — jómagam számosságát 600-ra becsültem — kialakításáig folytatni kell és be kell fejezni. (Azt, hogy az e körön túl beszerzett külföldi dokumentumok egy részét meghatározott idő múltán a nemzeti dokumentumvagyonba, azaz a „könyvtári könyvtárak” folyamatosan visszakereshető és szolgáltató állományába be lehessen építeni, tárolókönyvtári feladatnak tartom, amire pl. az Országos Műszaki Könyvtárban van némi remény. S talán másutt is.)

De központi katalógusaiknak csak egyik rákfeneje a parttalan bejelentés. Még egy másik is van. Ez nem más, mint a hazai könyvtárak hihetetlenül alacsony bibliográfiai leírási kultúrája, amelynek díszpéldányait részint a szakirodalomban (Fügedyné, Biegelbauer, Indaliné cikkeiben) vehettem szemügyre, részint pedig saját tapasztalatok alapján. Így pl. láthattam azokat a folyóirat-bejelentéseket, amelyeket az Országos Műszaki Könyvtár a műszaki koordinációs kör külföldi időszaki kiadványairól készülő jegyzékéhez megkapott. Az efféle élményekre való reagálást fogalmazta úgy Ady: „káromkodott vagy füttyörészett”.

2.1 Az országban fellelhető külföldi időszaki kiadványok adatbázisa

Úgy tudom, hogy — már csak az ISDS-ben meg az ezzel foglalkozó NTMIR-beli alrendszerben való részvételünk következtében is — a központi katalógusok számítógépesítése itt fog elindulni legelőször, sőt erre már a konkrét előkészületek is megtörténtek.

Értesültem arról is, hogy az Országos Széchényi Könyvtár vezető munkatársai más-más reményekkel vannak az ISDS szalagok hatékony felhasználhatóságát illetően.

Mindegy. Az azonban tény, hogy ennek az adatbázisnak kb. 15 ezer folyóirat lesz a tartalma, s ha megfogadják ajánlatomat: 600-nál nem több lelőhellyel.

Ezt az adatbázist kell az Országos Széchényi Könyvtárnak

- évenként aktualizálnia;
- belőle kétévenként nyomtatott jegyzéket kiadnia, illetve
- teljesítenie belőle a lelőhelyinformációkat.

Gondolom: a lelőhelyinformációk megadása még hosszú ideig kizárólagosan, majd azután is majdnem kizárólagosan helyszíni keresés, telefon, telex és levélbeli megkeresés útján fog történni. Ennek ellenére úgy kell tervezni, hogy előbb-utóbb a nagykönyvtárak közvetlen távhozzáféréssel is használni tudják ezt a műszert.

E műszer tökéletesítéséhez jelentős mértékben járulhatnának hozzá a koordinációs központok és/vagy a hálózati központok.

Ebbéli feladatukat abban látom, hogy még mielőtt az Országos Széchényi Könyvtár felkészül-felvonul e kk számítógépesítésére, a maguk hatókörében végezzék el, azokat a nyilvántartás-egységesítési gyakorlatokat, amelyek mintegy megtisztítanak a terepet az „előnyomulást” akadályozó tényezőktől vagy azok nagyobb részétől.

Erre — különböző regionális és szakterületi lelőhelyjegyzékek kiadásával — máris több példát találunk. Ezeknek azonban az a gyöngeségük, hogy a szerkesztő könyvtár és a bejelentő könyvtár kapcsolata csak eseti, azaz hiányoznak belőle a visszajelzések.

Ezt a hiányosságot kiküszöbölendő, az Országos Műszaki Könyvtár most próbálkozik — a már említett számítógépes együttműködési körülmények kiépítésével (az egyes könyvtárak állományának kiiratásának módszerével, illetve a kiírt listáknak az érdekelt könyvtár által való verifikálását és aktualizálását várva), illetve a műszaki könyvtárak azon körének meghatározásával, amely bizvást vehető „visszakereshetőnek és szolgáltatónak” (itt ugyancsak a listaküldés és a hozzá csatlakozó módszertani körlevél fog eszközül szolgálni).

Úgy vélem, hogy ezzel az unifikáló és „körmeghatározó” munkával mind a bejelentésre kerülő folyóiratok, mind pedig a bejelentésre érdemes könyvtárak országosan kb. fele részének erejéig az Országos Műszaki Könyvtár egy előre rendezettebb terepet tud felkínálni az Országos Széchényi Könyvtárnak nagyon gyorsan — 7 hónap alatt — összeállított és kiadott számítógépes jegyzékével, amelyben jelenleg 7300 folyóirat és 400 lelőhely szerepel.

2.2. A külföldi könyvek központi katalógusa

A számítógépes technológiára való áttérés — azt hiszem — itt várható a legkésőbbben. Nem azért, mintha ennek műszaki akadálya lenne, hanem mert e téren sok függ attól, hogy az egyes koordinációs központok nem vetemednek-e olyasmi megoldásokra, mint az OCLC, illetve annak valamiféle, COM-katalógusokkal kombinált változatára, miközben e kooperációba bevonnának minden valamirevaló gyűjtőkörileg illetékes könyvtárat.

Így öt-hat ilyen fajta egyesülésből olyan újra és újra kumulált katalógusokat lehetne kiadni, amelyek nemcsak a beérkezett külföldi dokumentumokat, hanem a magyarországi dokumentumokkal is „feldúsított” állományokat tartalmaznák különféle szempontú keresésekre alkalmassá téve. Persze: egyelőre a legtöbb koordinációs központban ehhez még hiányzik az előállító technika, a partnerként számításba jövő könyvtárakban pedig a „csatlakozási” és a „leolvasási” technika.

Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtárban mindenestre fel-felmerülnek az efféle elképzelések.

Ebből az következik, hogy amit a MNB—IFR-nél kárhoztattam (a „bruttó nemzeti termék” kimutathatatlanságára mint nemzeti bibliográfiai funkció-sértésre hivatkozva), azt a külföldi könyvek kk-regisztrálása vonatkozásában el tudnám képzelni. Így talán érdemes lenne gondolkodni azon, hogy a felemlített öt-hat „egyesülés” egyikének élére (mondjunk olyan „gyűjtőkörrel”, mint amilyen jelenleg az MNB—IFR-é) éppen az Országos Széchényi Könyvtár álljon, mégha itt el is kellene tekinteni a hazai könyveknek — mint az Országos Széchényi Könyvtár és a partner könyvtárak állományának — attól a „dúsító” funkciójától, amiről az egyéb szakterületek „egyesüléseivel” kapcsolatban említést tettem.

3. A SZÜKSÉGES FEJLESZTÉSEK ÉS BERUHÁZÁSOK

Amikor az ember, főleg egy közép-európai, a jövőről szólhat, szívesen elereszti a fantáziáját, még ha — mint én tettem — kezdetben köti is magát a valósághoz, illetve a belőle kikövetkeztethető lehetőségekhez.

A szóban forgó központi szolgáltatásoknak az a rekonstrukciója, amelyet ebben a dolgozatomban megpróbáltam elképzelni, még nagyfokú szerénységgel haladva is, sokmindent követel meg előfeltétellül.

Még a technikai berendezések előteremtése előtt, illetve e berendezések előteremtésével párhuzamosan is egy csomó előfeltételről kell gondoskodni. E tekintetben vannak személyzetiek és vannak szervezésiek (a javasolt kooperációk „elfogadtatása”).

Ami a gépi berendezéseket illeti, nem érzem magam túlságosan kompetensnek. Az egész rekonstrukcióhoz mindazonáltal a következő berendezések beszerzését (meglétét) tartom szükségesnek:

- egy nagy számítógép meglehetősen nagy tárolókapacitással (háttértárolókkal) kiegészítve;
- több mini vagy kis számítógép (intelligens terminál);

- az adatbázisok lekérdezésére alkalmas terminálok;
- „hozzáférési” vonalak az adatbázisokhoz más könyvtárak számára;
- konvertált fájlokhoz szükséges berendezések;
- olyan reprográfiai és leolvasó technika, amely COM-termékek előállításához és használatához szükséges;
- jó minőségű printerek a megrendelt kiíratások teljesítéséhez, illetve bizonyos kötetkatalogusok előállításához (nem kell mindent fényszedőgéppel produkálni);
- valamiféle fényszedő-szerkesztő gép (pl. Wang típusú) a szélesebb körben terjesztett katalógus- és bibliográfiatermékek, illetve az Országos Széchényi Könyvtár egyéb kiadványainak előállításához.

Hogy azután ebből mennyi legyen az OSZK-tulajdonú berendezés, illetve mennyi a bérelt, az már a főhatósággal való tárgyalások és a főhatóság által biztosított lehetőségek kérdése. Általában azért kívánatos lenne, ha a könyvtárügynek egy központi komplett technikai bázisa alakulna ki, amelyen — természetesen — nemcsak központi szolgáltatásokat lehetne és kellene előállítani, hanem részben az OSZK egyéb feladatainak (pl. gazdasági ügyvitel), részben pedig bizonyos egyéb társulásos feladatoknak (pl. a nagyobb közművelődési könyvtárak számítógépes kölcsönzési rendszere) az ellátására is kapacitást biztosítani.

НЕКОТОРЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ ПО ПЕРСПЕКТИВНОМУ РАЗВИТИЮ (до 1991 г.)

СИСТЕМЫ ВЕНГЕРСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОГРАФИИ И СВОДНЫХ КАТАЛОГОВ

Т. ФУТАЛА

Принимая во внимание масштабы страны, численность проживающих за границей в национальном меньшинстве венгров, особенности отечественной библиотечной системы и возможности международного сотрудничества, статья выступает с предложением об автоматизированном развитии системы венгерской национальной библиографии и сводных каталогов.

В связи с упомянутыми выше обстоятельствами, этой системе в основном следует централизоваться вокруг Государственной библиотеки им. Сечени и быть неотъемлемой от нее, что само по себе не исключает возможности осуществления частичных задач пригодным и подготовленным для этого крупными библиотеками (число подобных библиотек — около 35).

Венгерская национальная библиография направлена регистрировать материал, имеющий отношение к Венгрии (хунгаруку), любого географического, языкового, авторского и предметного профиля, причем независимо от его носителя. На основании такой базы данных, стремящейся к всеохватности, (хотя и делящейся на некоторые отдельные файлы, как например, книжный, журнальный или статейный), легко можно получить все те выходные данные (output), в которых есть необходимость: текущие выпуски, рекомендательные библиографические указатели, обслуживание посредством каталожных карточек, коммуляции путем вывода информации на микрофильм (COM), отдельные требования, обмен магнитными лентами, а позднее и непосредственное запрашивание базы данных.

Что касается проблематики сводного каталога зарубежных периодических изданий, то статья, рассматривая систему вывода информации (output), развивает ее до перспекти-

вы непосредственного запрашивания. До тех пор, пока Государственной библиотекой им. Сечени не будет создана такая автоматизированная база данных, допускается образование региональных и специализированных баз данных. Эти базы данных впоследствии войдут в сводный каталог зарубежных периодических изданий.

В отношении сводного каталога зарубежных книг статья допускает возможность большей децентрализации. А именно таким образом представляет суть дела, что каждая библиотека, являющаяся ведущей в одной из пяти-шести основных специальных отраслей, постепенно наращивая темпы, фиксирует в своем текущем списке новых поступлений расширение фондов всех более-менее значительных библиотек данной отрасли, а затем с соответствующими интервалами станет издавать кумуляции этих фондов путем вывода информации на микрофильм (СОМ). В дальнейшем же будущем и здесь возможно непосредственное запрашивание базы данных.